

УДК 658.516: 37.014.3

*Верденхофа Ольга Романівна**

ОПТИМІЗАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Анотація. У статті розглянуто державні та ринкові механізми регулювання ринку освітніх послуг. Визначено місце регулювання серед основних функцій управління системою освіти. Розкрито необхідність удосконалення фінансування освіти на основі поєднання державних і приватних ресурсів. Проаналізовано існуючі світові практики співвідношення ринкових і державних механізмів регулювання. Обґрунтовано появу нових організаційно-правових форм вищих навчальних закладів з огляду на необхідність підвищення ефективності фінансування системи освіти. Визначено, що напрями та динаміка розвитку системи освіти в кожній країні визначаються державною регуляторною політикою, конкретними пріоритетами та цілями, які в свою чергу повинні бути ув'язані з пріоритетами розвитку ринку праці.

Ключові слова: ринок освітніх послуг, регулювання, механізми регулювання, рівні регулювання.

Вступ. Ринок освітніх послуг є важливою частиною економічної системи будь-якої країни. При переході до економіки знань зростає його роль у формуванні технологічного, інтелектуального і економічного потенціалу розвитку країни. Такі процеси не можуть перебувати поза увагою держави і регулюватися виключно ринковими механізмами.

Існує безліч підходів до участі держави у функціонуванні ринку освітніх послуг — від повного контролю до збільшення ролі ринкового саморегулювання. Зростаюча роль освіти в якісно нових економічних взаєминах вимагає перегляду як існуючого набору інструментів регулювання ринку освітніх послуг, так і пошуку оптимальної комбінації державних і ринкових механізмів. Кінцевою метою цього пошуку виступає підвищення ефективності і результативності функціонування освітньої галузі. При цьому варто відзначити, що ефекти від впровадження тих чи тих механізмів спостерігаються не відразу, а через певний період часу.

Постановка задачі. Управління сектором освіти в першу чергу зачіпає державну освіту, але не може не зачіпати ринкові відносини. При цьому практика показує пряму залежність рівня розвитку системи освіти в країні від ефективності управління та оптимального співвідношення державного і приватного секторів. Саме ці питання вимагають поліпшення, подальшого вивчення і розробки нових напрямків і механізмів регулювання ринку освітніх послуг.

* *Верденхофа Ольга Романівна* — проректор з міжнародних зв'язків, Вища школа менеджменту інформаційних систем, (Республіка Латвія, м. Рига) Olga.verdenhofa@isma.lv

Питання регулювання ринку освітніх послуг розглядали у своїх роботах учені Антошкіна Л., Брюховецький В., Дьякон А., Дьякон Д., Жівітере М., Каленюк І., Куклін О., Пекельна В., Ржепішевський В., Цимбал Л. Разом з тим, проблеми розвитку регулятивних механізмів у сфері освіти представляють ще дуже великий простір для подальшого розгляду в контексті їх оптимізації та підвищення ефективності.

Метою статті є визначення основних напрямів розвитку та оптимізації механізмів регулювання ринку освітніх послуг у сучасних умовах.

Результати. Розвиток ринку освітніх послуг в умовах становлення економіки знань ускладнюється під впливом великої кількості факторів. Ускладнення освітньої практики вимагає нових підходів, розвитку існуючого інструментарію, пошуку оптимальної моделі співвідношення державних і ринкових регулятивних механізмів.

Досить поширена думка, що регулювання ринку освітніх послуг стосується тільки державного сектора. Тим не менше, воно не може не враховувати ринкову його частину і не впливати на відносини в цьому секторі ринку. По-перше, розвиток приватного сектора освіти істотно залежить від змісту і ефективності управління державним сектором в країні. По-друге, в самому державному секторі також мають місце ринкові відносини.

Регулювання виступає однією з функцій управління і знаходиться у взаємозв'язку з іншими його функціями, такими як планування, організація, координація, контроль, облік, аналіз тощо. Функція планування — визначати завдання, які потрібно реалізувати в короткостроковій, середньостроковій і довгостроковій перспективі. Класично довгострокове планування передбачає формування стратегічного плану, в рамках якого визначаються середньострокові завдання і короткострокові цілі, тобто фінансове планування зі збереженням деякого рівня свобод.

Функція організації передбачає вибір інструментів і розподіл завдань між рівнями управління і його структурними підрозділами. Контроль повинен забезпечувати відповідність кінцевих результатів поставленим цілям, а також стандартам і нормативам. Якщо в результаті контролю виявляється якась невідповідність або порушення в розподілі сил і ресурсів, то актуальними стають механізми регулювання і подолання цих дисбалансів.

Функція регулювання передбачає використання великої кількості інструментів і методів, які загально визнано поділяються на організаційні, економічні та соціальні. При цьому слід погодитися з позицією про необхідність виділення трьох рівнів регулювання системи освіти [1, с. 127].

Перший рівень регулювання передбачає вирішення питань розвитку системи освіти окремого локалітету, регіону. Це можуть бути питання інтенсифікації участі місцевих громад у діяльності навчальних закладів, проведення дозвільних процедур і процедур перевірки відповідності нормам і нормативам тощо.

Основним рівнем регулювання, звичайно ж, виступає національний. Саме на національному рівні визначається структура системи освіти, процеси і напрямки його управління, функціонування та розвитку, ставляться завдання забезпечення і підвищення конкурентоспроможності національної системи освіти.

У даний час відбувається становлення третього рівня регулювання, причому не стільки вже міжнародного, скільки глобального. У глобальному масштабі посилюються інтеграційні процеси в різних сферах діяльності вищих навчальних закладів. Існуючі відмінності в нормативній базі, устрої освіти різних країн вимагають пошуку таких механізмів, які б дозволяли національним системам освіти зберегти свої особливості та, водночас, ефективно брати участь у глобальному просторі. Необхідно відзначити також зростаючу відкритість ринків праці різних країн, що актуалізує важливість уніфікації вимог до підготовки фахівців.

У цілому процеси глобалізації загострюють необхідність уніфікації систем освіти, що включає величезний комплекс питань: порівнянність рівнів і кваліфікацій, визнання дипломів в інших країнах; можливості мобільності студентів і працівників. При цьому гостро стоїть питання національних особливостей і потреб національного ринку праці. Адже на кожному ринку стандартні форми діяльності набувають характерні риси і знаходять нові форми прояву.

Проявом зростаючої необхідності уніфікації освіти виступає Болонський процес, у рамках якого розроблені механізми формування єдиного загальноєвропейського освітнього простору. Основними принципами Болонського процесу є гнучкість, безперервність, мобільність, умотивованість. До загальних показників Болонського процесу відносяться: наявність дворівневої системи освіти, кредитної системи оцінювання, загальний стандарт додатка до диплома, критерії якості освіти і т.д. Така стандартизація освітніх систем і індикаторів була підтримана досить великою кількістю країн. Учасниками Болонського процесу в різний час стали вже 59 країн, у тому числі Австрія (1999), Великобританія (1999), Угорщина (1999), Греція (1999), Грузія (2005), Данія (1999), Ірландія (1999), Ісландія (1999), Іспанія (1999), Італія (1999), Казахстан (2010), Латвія (1999), Литва (1999), Україна (2005), Фінляндія (1999), Франція (1999), Хорватія (2001), Чорногорія (2007), Швейцарія (1999), Швеція (1999), Естонія (1999) та інші [2].

Важливою також виступає і можливість порівняння систем освіти різних країн за кінцевими результатами. Так, міжнародна компаративна статистика враховує оцінку рівня освіти населення, кількість людей з вищою освітою, показники вигод від освіти, обсяги фінансування системи освіти (загальні, з державних та інших джерел, в абсолютних і відносних величинах) і т.п.

Показники функціонування системи освіти враховуються в складі інших важливих міжнародних індексів і оцінок, що ще раз підкреслює важливість освіти для досягнення суспільного прогресу в різних сферах. Так, на глобальному рівні в рамках Індексу людського розвитку розраховуються показники грамотності населення країни і очікувана тривалість навчання. У рамках програми «Освіта для всіх» розраховується Індекс розвитку освіти, варіація якого в розвинених країнах є досить несуттєвою. Наприклад, у Німеччині, Люксембурзі і Фінляндії рівень грамотності досягає 1,00, що є найвищим рівнем. У той же час у Португалії цей показник дорівнює 0,945 пункту, а в Греції — 0,974 [3].

Таким чином, актуалізується необхідність розробки такого механізму регулювання освітньої діяльності, який би на всіх рівнях (глобальному, міжнародному, національному, регіональному, на рівні вищого навчального закладу)

враховував би всі сучасні виклики та завдання розвитку ринку освітніх послуг. Можна погодитись із запропонованою структурою ефективного регулятивного механізму (рис. 1).

Рис. 1. Структура регулятивного механізму [1, с. 130]

Така структура являє собою загальну конструкцію, у якій представлені державний і ринковий механізми. У той же час, їх співвідношення, баланс і ступінь розробленості можуть кардинально відрізнятись. Звісно ж, що саме від злагоженості, взаємної узгодженості та націленості державних і ринкових інструментів на інноваційний розвиток і залежить кінцева ефективність регулювання системи освіти.

Практично у всіх країнах регулювання ринку освітніх послуг має змішаний характер у сучасних умовах. Найочевидніше це проявляється в області фінансування. Так, наприклад, у Великій Британії структура фінансування розподіляється таким чином: близько 70 % фінансування відбувається за рахунок держави і 30 % за рахунок інших джерел (пожертвувань громадян, приватних фірм, доходи від платних послуг) [4].

У США частка державного фінансування значно менше — близько 40 % усіх фінансових асигнувань, інша частина — переважно приватні джерела. Причому приватні вищі навчальні заклади не отримують державне фінансування [5].

У Новій Зеландії відбувається перехід до активнішого використання ринкових механізмів фінансування. Вищим навчальним закладам встановлюється так званий глобальний бюджет і забезпечується фінансова автономія. Фінансування (глобальний бюджет) залежить від кількості студентів (EFTS), але розподіляється керівництвом залежно від поточних потреб або стратегічних пріоритетів.

Фінансова автономія вищих навчальних закладів у Новій Зеландії була введена в 1989 році, і має широкий характер. Так, університетам дозволено самостійно визначати розмір заробітної плати викладачів та адміністративного персоналу, здійснювати інвестиції, приймати рішення щодо нерухомого майна. Оплата навчання відбувається за змішаною системою, де 75 % оплати вносить

держава і 25 % лягає на плечі студентів. Бажаючі можуть отримати державний кредит, який буде виплачуватися після закінчення навчання, а процентна ставка кредиту враховує інфляцію і ринкову вартість.

Оплата за навчання не спрямовується до державного бюджету, а залишається на рахунках навчального закладу, що забезпечує його фінансову автономію. Саме плата за навчання стає інструментом конкурентної боротьби. Вищі навчальні заклади дуже активні на ринку праці. Так, існуюча система «Wiki Careet» дозволяє студентам мати доступ до інформації про вищі навчальні заклади, курси, що викладаються в них, і таким чином забезпечується вільна конкуренція.

Державне фінансування в Данії будується на підставі загальної кількості студентів. Так звана «таксіметрична система» забезпечується державою і широко висвітлюється. Ця інформація публікується урядом у проект бюджету, який щорічно надається парламенту. При цьому вищі навчальні заклади мають високий рівень як фінансової, так і адміністративної автономії. Ринкова поведінка ВНЗ регламентується та обмежується попитом студентів. У цих умовах змінюється роль Міністерства освіти, яке втратило функції контролю і регламентування і обмежилося наглядом і контролем якості освіти [6].

Проблеми співвідношення різних джерел фінансування є актуальними для кожної країни. Міжнародними документами (наприклад, у світовій доповіді «Освіта для всіх 2000—2015») визнається недостатність державного фінансування для забезпечення ефективного і успішного розвитку сучасної системи освіти. У зв'язку з чим практично всі уряди країн світу ставлять завдання пошуку нових способів залучення додаткових ресурсів у сферу освіти [7].

З огляду на це, у світі з'являються нові організаційно-правові форми університетів. Наприклад, у Німеччині в землі Нижня Саксонія набули поширення фондові університети, засновниками яких є громадські або приватні фонди, або які самі є фондами за своєю організаційно-правовою формою. Перевагою такої форми університету є розширена можливість фінансування з різних джерел: державного, коштів фонду, різні податкові пільги, залучення приватного капіталу. Наприклад, у Гессені таку специфічну форму набув університет Гете, який знаходиться у Франкфурті на Майні.

У зв'язку з такою складною системою фінансування і регулювання ринку освітніх послуг у Німеччині напрацьована система індикаторів оцінки діяльності вищих навчальних закладів та їх конкурентоспроможності. До таких відносяться: результати конкурсу «видатних ініціатив», участь у масштабних наукових проектах, кількість лауреатів премій Лейбніца, Нобелівської, кількість публікацій у міжнародних і престижних виданнях. Крім того, важливі і процеси інтернаціоналізації, показниками яких виступають: кількість іноземних студентів і професорів у вузі, кількістю міжнародних проектів і договорів.

Ці індикатори стають основою для фінансування вищих навчальних закладів і надання їм певних свобод. У Німеччині розроблено систему фінансування, орієнтовану на результати (ЛОМ). Наприклад, у землі Північна Рейн-Вестфалія близько 23 % фінансування ВНЗ отримують «за показниками результату». З цих 23 % близько 50 % фінансування виділяється за кількістю випускників, близько 40 % — залежно від обсягу залучених фінансових ресурсів, приблизно 10 % за-

безпечує кількість жінок-професорів. Ці індикатори впливають на рівень фінансування, при цьому чим вище фінансування, тим більше можливостей у вищого навчального закладу підвищити інші показники. Це так званий ефект Матфея, званий ще ефектом накопиченої переваги [8, с. 168].

Напрями та динаміка розвитку системи освіти в кожній країні визначаються державною регуляторною політикою, конкретними пріоритетами і цілями, які в свою чергу повинні бути ув'язані з пріоритетами розвитку ринку праці. Теоретично структура ринку освітніх послуг повинна відповідати потенційній структурі ринку праці з тимчасовим лагом 5—7 років для виявлення потенційного попиту і можливостей пропозиції робочої сили.

Така невизначеність положення і структури ринку може впливати на прийняття рішень у сфері освіти і зміну механізмів його регулювання. Так, наприклад, у Латвії передбачається скорочення державного фінансування для окремих програм з 2016 року. Це ставить під сумнів існування 51 програми з 378 нині діючих. Таке скорочення буде застосовуватися для програм, на яких навчається менше ніж 30 студентів [9]. Хоча при цьому варто відзначити, що загальний рівень фінансування вищої освіти в Латвії знаходиться і так на досить низькому рівні — трохи більше 1 % ВВП [10].

Фінансування вищих навчальних закладів Латвії залежить від кількості студентів і регулюється попитом з боку студентів і державним замовленням. Держава покриває лише невелику частину необхідних витрат на вищу освіту. При цьому державне замовлення виступає як регулюючий елемент для спеціальностей, які не користуються популярністю [11]. Але на сучасному етапі виникають питання про реформування системи фінансування, що пов'язано з її загальною неефективністю [12].

При вивченні особливостей функціонування ринку освітніх послуг стають очевидними основні проблеми, характерні для більшості країн. Переважна більшість країн відчувають необхідність подолання кризових явищ у сфері освіти і вжиття дієвих заходів щодо підвищення його якості. Крім того, актуальним питанням залишається ефективна участь національної системи освіти у світовому освітньому просторі. Вимагають вирішення питання автономії навчальних закладів, можливостей і перспектив її реалізації на всіх рівнях. Знаходяться в постійному пошуку питання розробки ефективних механізмів інтеграції науки, освіти і бізнесу.

Висновки. Регулювання ринку освітніх послуг — складний і багатогранний процес, який не може бути статичним і вимагає постійного розвитку та вдосконалення. Вивчення та аналіз сучасних тенденцій розвитку системи освіти, поява диспропорцій і нових явищ вимагають підвищеної уваги і розробки ефективних механізмів та інструментів регулювання. Як свідчить сучасна практика освітньої діяльності, механізми регулювання системи освіти стають усе різноманітнішими. Це проявляється і в структурі фінансування, і масштабах автономії і самостійності навчальних закладів, і в застосуванні процедур гарантування якості освіти, і багато в чому іншому. У цілому ж тільки продумана, системна і цілеспрямована політика держави може забезпечити ефективне функціонування ринку освітніх послуг у сучасних умовах становлення суспільства знань.

Література

1. Каленюк І.С. Особливості регулювання ринку освітніх послуг: Монографія / І.С. Каленюк, Л.І. Цимбал. — Чернігів: ЧДІЕіУ, 2011. — 184 с.
2. Болонський процес. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bologna.spbu.ru/members>
3. Образование для всех 2000—2015: достижения и нерешенные проблемы. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу — <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002322/232205R.pdf>
4. DCSF: Education and Training Statistics for the United Kingdom: 2008 <http://www.dcsf.gov.uk/rsgateway/DB/VOL/v000823/index.shtml>
5. Болонський процес — структурная реформа высшего образования на европейском уровне. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://kpi.ua/bologna>
6. Вольфганг Ройтер. Финансирование образования: международные модели, пути, опыт и мышление. — [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ecsocman.hse.ru/rubezh/msg/18071517.html>
7. Цели образования для всех 2000—2015 достигнуты лишь в трети стран. — Электронный ресурс. — [Режим доступу]. — http://www.unesco.org/new/ru/media-services/single-view/news/only_a_third_of_countries_reached_global_education_goals/#.Vel7xsZCicM
8. Bogumil J., Heinze R.G.(Hg.) Neue Steuerung von Hochschulen. — Berlin, 2009. — S. 168.
9. Мещерякова Н. Под угрозой программы вузов с малым числом студентов. -- [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.lsm.lv/ru/statja/obschestvo/novosti/pod-ugrozoj--programmi-vuzov-s-malim-chisлом-studentov.a147576/>
10. Education Statistics (World Bank). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://knoema.ru/WBEdStats2015May/education-statistics-world-bank-may-2015>
11. Образовательная отрасль перед спадом спроса. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://balticexport.com/?article=izglitibas-nozare-pieprasijuma-krituma-prieksa&lang=ru>
12. Всемирный банк советует Латвии финансировать вузы по заслугам. [Електронный ресурс]. — Режим доступу: <http://www.lsm.lv/ru/statja/obschestvo/novosti/vsemirniy-bank-posovetuet-kak-finansirovat-vuzi-latvii.a90908/>

References

1. Kalenyuk I.S., and L.I. Tsymbal. *Osoblivosti Regulyuvannya Rynky Osvitnih Poslug: Monographia*. Chernihiv, 2011.
2. *Bolonsyiprotses*.<http://www.bologna.spbu.ru/members>
3. *Obrazovaniedlyavseh 2000-2015: dostizhenia I nereshonnue problemu.UNESDOC Database*<http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002322/232205R.pdf>
4. DCSF: Education and Training Statistics for the United Kingdom: 2008 <http://www.dcsf.gov.uk/rsgateway/DB/VOL/v000823/index.shtml>
5. «Bolons'kij Proces — Strukturna Reforma Vishchoї Osviti Na evropejs'komu Prostori.» Nacional'nij Tekhnichnij Universitet Ukraїni «Kiїvs'kij Politekhichnij institut» Accessed April 13, 2016. <http://kpi.ua/bologna>.
6. «Royter V. Finansirovanie obrazovania: mezhdunarodnie modeli, puti, opyt i mishlenie.» Accessed April 13, 2016.<http://ecsocman.hse.ru/rubezh/msg/18071517.html>

7. «Tseli obrazovania dlya vsekh 2000-2015 dostignytu lish' v trety stran.» Accessed April 13, 2016. http://www.unesco.org/new/ru/media-services/single-view/news/only_a_third_of_countries_reached_global_education_goals/#.Vel7xsZCicM
8. Bogumil J., and Rolf G. Heinze. *Neue Steuerung Von Hochschulen: Eine Zwischenbilanz*. Berlin: Edition Sigma, 2009.
9. Meshcheryakova N. Podygrozoy — programmuvyzo vsmalumchislo studentov. Accessed April 13, 2016. <http://www.lsm.lv/ru/statja/obschestvo/novosti/pod-ugrozoy-programmi-vuzov-s-malim-chislo-studentov.a147576/>
10. Education Statistics (World Bank). Accessed April 13, 2016. <http://knoema.ru/WBEdStats2015May/education-statistics-world-bank-may-2015>
11. Obrazovatel'naya otrasl' pered spadom sprosa. Accessed April 13, 2016. <http://balticexport.com/?article=izglitibas-nozare-pieprasijuma-krituma-prieksa&lang=ru>
12. Vsemirnuy Bank sovetuet Latvii finansirovat' vuzy po zaslugam. Accessed April 13, 2016. <http://www.lsm.lv/ru/statja/obschestvo/novosti/vsemirniy-bank-posovetuet-kak-finansirovat-vuzi-latvii.a90908/>

ОПТИМИЗАЦИЯ МЕХАНИЗМОВ РЕГУЛИРОВАНИЯ РЫНКА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ

О.Р. Верденхофа, проректор по международным связям, Высшая школа менеджмента информационных систем, Республика Латвия, г. Рига

Аннотация. В статье рассмотрены государственные и рыночные механизмы регулирования рынка образовательных услуг. Определено место регулирования среди основных функций управления системой образования. Раскрыта необходимость совершенствования финансирования образования на основе сочетания государственных и частных ресурсов. Проанализированы существующие мировые практики соотношения рыночных и государственных механизмов регулирования. Обосновано появление новых организационно-правовых форм высших учебных заведений с учетом необходимости повышения эффективности финансирования системы образования. Определено, что направления и динамика развития системы образования в каждой стране определяются государственной регуляторной политикой, конкретными приоритетами и целями, которые в свою очередь должны быть увязаны с приоритетами развития рынка труда.

Ключевые слова: рынок образовательных услуг, регулирование, механизмы регулирования, уровни регулирования.

OPTIMIZATION REGULATORY MECHANISMS OF THE MARKET OF EDUCATIONAL SERVICES

Olga Verdenhofa, Vice rector for international relations, ISMA University

Abstract. There are considered the state and the market mechanisms of regulation of the education market in the article. There are considered the

place regulation of the main functions of management education system. There are revealed the need to improve education funding through a combination of public and private resources. There are the existing global practices and the market value of government regulatory mechanisms. There are grounded emergence of new organizational forms of higher education institutions in view of the need to improve funding of education. There are considered determined that the trends and dynamics of the education system in each country are determined by state regulatory policy, priorities and specific objectives, which in turn should be connected with the priorities of the labor market.

An analysis of the basic problems typical for most countries, as the majority of countries feel the need to overcome the crisis in education and take effective measures to improve its quality. . There are determined that the relevant issue is the effective participation of the national education system in the world educational space. Require address the issue of institutional autonomy, opportunities and prospects of its implementation at all levels. Issues are in constant search for to develop effective mechanisms for the integration of science, education and business.

Keywords: market of educational services, regulation, regulatory mechanisms, level of regulation.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2016

УДК [339.332:656.96]:629.33/36 (043.3)

Савич Олександр Петрович*

СТРАТЕГІЯ СТВОРЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ-АВТОВИРОБНИКІВ

Анотація. Вітчизняні автомобільні виробники знаходяться на межі банкрутства. За умов розвитку сучасної економіки визначним показником стійкості підприємств стає рівень їх конкурентоспроможності на глобальному ринку. Для аналізу конкурентної позиції українських автовиробників досліджено основні показники їх діяльності. Проведено маркетинговий аналіз ринку та галузі, проаналізовано умови співпраці з постачальниками та систему післяпродажного обслуговування. Висвітлено проблеми здійснення автовиробниками інноваційної діяльності, підготовки та перепідготовки персоналу. Окрему увагу приділено ролі та перспективних напрямів підтримки державою вітчизняного виробництва автомобілів. Запропоновано стратегічні заходи щодо створення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на глобальному ринку, визначено основні чинники, які мають найбільший вплив на автомобільну галузь України.

Ключові слова: маркетинг, стратегія, автомобільний ринок, автовиробник, конкурентоспроможність.

Вступ. Управління конкурентоспроможністю підприємства є складним процесом у рамках маркетингової діяльності підприємства та тісно взаємозв'язаним з іншими напрямками його діяльності. Гіперконкуренція на автомобіль-

*Савич Олександр Петрович — кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», saval78@mail.ru